

Danske dukkefilmkunstnere

I disse tider, hvor tegnefilmen nyder stadig større interesse, udsættes dukkefilmen for en temmelig stedmoderlig behandling. Vi har i Danmark en flot tradition indenfor denne genre, det følgende sætter den i historisk perspektiv og giver desuden et indblik i de moderne dukkefilmprojekter.

af Karen Hammer

Østeuropa har tradition for animerede dukkefilm: Russeren Alexander Ptusjko debuterede i slutningen af 20-erne og imponerede gevaldigt i 1935 med *Den nye Gulliver* i spillefilmslængde.

I Tjekkoslovakiet begyndte Hermina Tyrlova allerede i 1935 at eksperimentere med mediet; i 1944 blev hun berømt med *Dukkernes oprør*, en politisk modstandsfilm, men arbejdede siden udelukkende med film for småbørn – enkle, poetiske og materialemæssigt meget opfindsomme film.

Karel Zeman startede som assistent hos Tyrlova, begyndte for sig selv i 1945 og skabte i 1947 sin lille bedsteborger Hr. Prokoup, som han brugte til at satirisere over det tjekiske bureaukrati. Han eksperimenterede meget med trickfilm og skabte i 1958 mesterværket *Kaptajn Nemos sidste bedrift* (ikke dukkefilm). Størst af dem alle var Jiri Trnka, der i 30'erne arbejdede på Skupas Marionetteater i Plzen. Fra 1947 til 1965 lavede han en perlerække af vidunderlige dukkefilm inspireret af folkesagn, af H.C. Andersens eventyr eller af de herskende politiske forhold. Hans *Kejseren og Nattergalen* fra 1948 var tidligt i SFC's udlejning og kan have medvirket til, at dansk dukkefilms spæde start i 1950, – hvor både reklamefilmmanden Erling Wolter og møbelarkitekten Aage Wolder Lund trænede i at styre deres dukker.

Ivo Caprino – norsk møbelsnedker og indendørsarkitekt var i 1946 begyndt at eksperimentere med dukkefilm. Han opfandt en metode, hvor dukkerne kunne bevæge sig frit og kontinuerligt foran kameraet, så han ikke behøvede at spille tid på den gamle teknik med enkeltbilledoptagelser. Hans første dukkefilm, *Tim og Tøffe*, kom i 1948.

Aage Wolder Lund

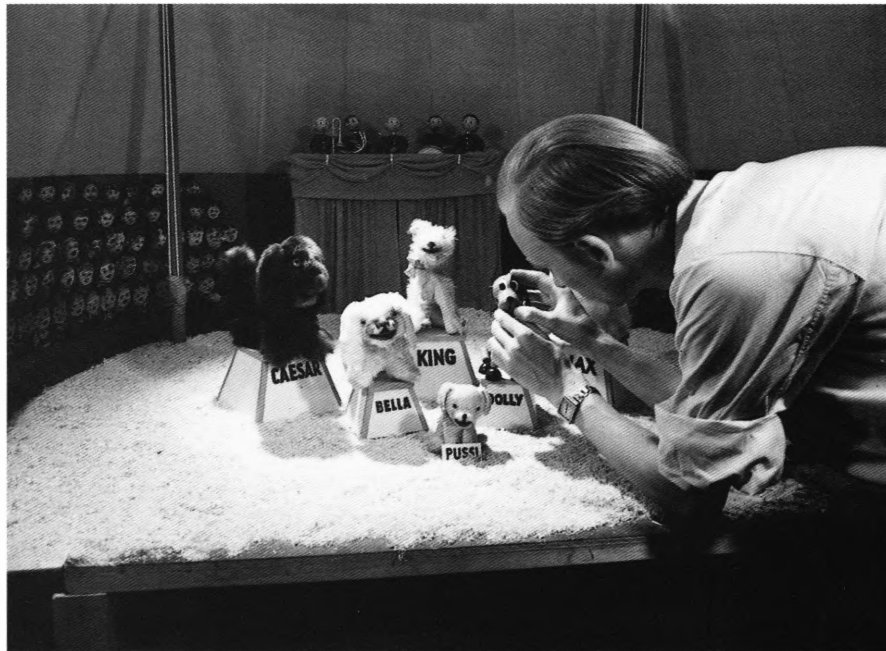
Aage Wolder Lund (f. 1909) var en stor beundrer af Disneys tegnefilm, men besluttede i 1947 efter at have set sin første dukkefilm, at det var den slags film, han ønskede at skabe. I adskillige år kæmpede han for at lære sig selv op. I årene 1949-53 brugte han al sin fritid til at lave en børnefilm for mindre børn efter et manuskript af børnepsykologen Ellen Siersted. Filmen handler om to børn, der bygger et sandslot i en sandkasse. I deres fantasi vokser sandslottet, så de kan gå ind i det, – det bliver til en båd, så de kan sejle til Kina og opleve en spændende anderledes verden, – til de voksne kommer og ødelægger det hele.

Wolder Lunds dukker bar håndsyede parykker og smukt kreerede dragter syet på en af Vejles damesaloner; den lokale fotograf Gedde tog sig af kameraarbejdet. I foråret 1953 er filmen *Peter og Mie i Kina* færdigklippet, men Wolder Lund har ikke flere penge til at lave lyd-synkroniseringen for. Da ingen længere vil støtte ham, bringer han den stumme film til Cannes, hvor det lykkes ham at få filmen vist ved en børneforestilling, hvor den overvældes med ros.

Ebbe Nergaard og Ib Koch-Olsen træder nu til, så *Peter og Mie i Kina* kan få lagt lyd på ude hos Minerva Film. Grethe Thordal er fortæller, og Hans Schreiber skriver musikken. Premieren var den 23.10. 53 i filmmuseet og modtagelsen var positiv, selvom enkelte brokkede sig over dukkernes noget urealistiske gangart. Wolder Lund drømte nu om at lave en fortsættelse, hvor Peter og Mie skulle til Grønland, men det lykkedes ikke.

Erling Wolter, der gennem mange år levede af at lave trick- og reklamefilm, kendte til Caprinos dukkefilm, da han selv i 1950 debuterede med en 1½ min. lang reklamefilm for Scandinavia Forsikring *Jorden i Kikkerten*: Fra en observationspost på månen studerer månemænd Jorden i kikkert: "dernede kan de kun overleve, fordi de har forsikret sig hos Scandinavia".

I 1953 laver han for Dansk Kulturfilm *De syngende hunde* (6 min.) med lyd fra Carl Weismanns berømte hundesangplade; den blev en forrygende succes. Op gennem 50-erne animerede han Jaffa-appelsiner og Buko-ost med humor og effektivitet. Han er i dag 71 og i fint vigør; i 1993 lavede han een af de 10 mi-

nutfilm, som blev sponsoreret af Odense Film Festival *Her bor Jeg*. I anledning af H. C. Andersens 150 års jubilæum i 1955 igangsatte Dansk Kulturfilm og Ministeriernes Filmudvalg adskillige filmprojekter til dennes ære: Man bad bl.a. Ivo Caprino om at lave *Den Standhaftige Tinsoldat* og denne norske instruktør lavede således en dansk dukkefilm med Mogens Wieth som fortæller (14 min.).

Per Holst (f. 1919) laver i 1969 en dukkefilm på 6 min. over H. C. Andersens Kjerestefolkene, *Toppen og Bolden*. Han bruger som "dukke" Nationalmuseets samling af legetøj fra forrige århundrede. Jannik Hastrup animerer og filmen produceres af Janniks Fiasco-Film.

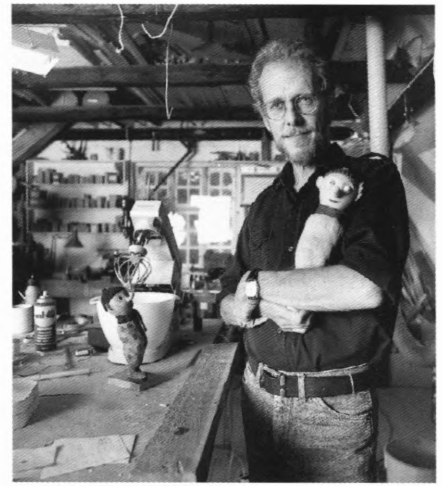
Jørgen Vestergaard

Jørgen Vestergaard (f. 1939) er den flittigste af de danske dukkefilmskunstnere. Han er uddannet journalist, men blev afsporet fra sin gerning på grund af et højskoleophold på Krogerup, hvor Niels Jensen var filmklærer, og blev i stedet filminstruktør og -producent. Efter et par år hos DR, hvor han arbejdede med stangdukker til f.eks. *Lille Claus og Store Claus*, tog han tre måneder til Prag for at studere dukkeanimation hos Jiri Trnka. I 1969 startede han Jørgen Vestergaard Film og lavede i sit studie på Kocksvej, Frederiksberg, sin første dukkefilm *Nattergalen* (20 min.) for DR med Per Tønnes Nielsen som animator. Samarbejdet med DR fungerede til alles tilfredshed, så gennem de næste 20

Forrige side: "En meget gammel herre med kæmpestore vinger". Herover: "De syngende hunde".

år instruerede/producerede Jørgen Vestergaard en lang række dukkefilm – mange efter H. C. Andersens: 1970 *Snedronningen* (42 min.), 1971 *Hjertet der sladrede* (20 min.), 1972 *Rejsekammeraten* (44 min.), 1974 *Skyggen* (35 min.), 1977 *Historien om en Morder* (21 min.). I 1978 flyttede Jørgen Vestergaard tilbage til sine fødeegn Thy og lavede *Sigurd Fafnersbane* efter de gamle nordiske sagn (40 min.). Det er en spændende film med robuste korte dukker med nøgne knæ og store heltegerninger. Dragen Fafner, der ligger ude på Gnitahede og vogter på guldsatten, er en pudsig og charmerende rundmavet øgle. Vi har næsten ondt af den, da Sigurd stikker den ihjel og stjæler guldet, – men han får sin straf i den efterfølgende kærlighedsintrige (det er den samme historie, som i Wagners *Nibelungens ring*. Det er en flot film, hvor både scenografien og dukkernes fremtoning passer til den tid, filmen foregår i.

I 1983 kommer *Tommelise* (28 min.), 1985 *Miseri Mø* (31 min.) efter et dansk folkeeventyr og endelig laver Jørgen Vestergaard i 1989 efter eget manuskript *Morten Maler* (11 min.) en spændende fortælling om kalkmalerimaleren, der som en Frankenstein kommer til at skabe et levende væsen, – en djævel, der løsriver sig fra muren og går i kamp

Til venstre: "Sigurd Fafnersbane". Herover: Jørgen Vestergaard med Snøvsen. Herunder: Skønheden og dyret. Næste side: "Balladen om Holger Danske".

mod ham. Animationen er levende lavet af Christian Bro, der også har animeret de to forrige film. I samarbejde med Benny Andersen og i coproduktion med Nordisk Film laver J. V. i 1992 spillefilmen *Snøvsen*, hvor dette underlige snøvsedyr dels bevæger sig ved gammeldags animation og dels kører på automatik. Successen bad om en fortsættelse og i 1994 kom så *Snøvsen tar springet*. Jørgen Vestergaards dukkefilm er lavet i forskellig stil og dukkerne er lavet af forskellige materialer fra film til film, så de passer ind i deres miljøer. Det kunne være interessant at se, hvordan han ville lave en sciencefictionfilm, Trnka gjorde det jo med held i *Den kybernetiske bedstemand* fra 1963.

Romana Burianova

I begyndelsen af 70-erne kom den tjekiskfødte Romana Burianova (f. 1942) til Danmark p.g.a. ægteskab med den danske læge Preben Svensson. Romana var meget alene og begyndte uden nogen særlig filmuddannelse at lave dukkefilm i coproduktion med SFC. Hendes veludviklede kunstneriske sans skabte dukker af stor skønhed og perfekte dekorationer og kostumer.

Hendens perfektionisme bød hende at lave alting selv. Hendes dukker udtrykker sig ved fagter, mimik og almindeligt kropssprog så livagtigt, at jeg aldrig har savnet det talte sprog i hendes film. I *Et Herreportræt* fra 1981 (28 min.) optræder en ung forelsket mand, så forvirret og tåbeligt jaloux, at man skriger af grin, og i *Skønheden og Dyret* (37

min.) fra 1989 lider man med det noble vildsvin, der er ved at dø af sorg over, at Skønheden ikke kommer tilbage til aftalt tid. Romana forstår sine personer så perfekt, at man glemmer, at de er dukker og lever med i historien, f.eks. er Skønhedens to dovne søstre så fortryllende uforskammede, at man aldrig vil kunne glemme dem. Romanas teknik er meget sikker, magien i historien viser kvikt og elegant: Skønheden får en ny kjole på midt i en svingende bevægelse, og den sorte ravn bliver til en stejle hest for vores øjne. Romanas romantiske historier griber om hjertet og demonstrerer stor menneskekundskab og en dybfylt poesi, – det er en katastrofe for alle os, der er kommet til at elske hendes filmiske univers, at vi aldrig

mere skal få en ny film fra Romana Burianovas hånd. Hendes sarte kunstneriske sind kunne ikke klare det barske danske filmmiljø. Nedladende og uforskammede bemærkninger fra Jantelovsbestyrere ødelagde hendes arbejdsglæde og stoppede hendes kreativitet for ever!

Laila Hodell

Laila Hodell (f. 1944) debuterede som filminstruktør i 1987 med en imponerende dukkefilm over Gabriel Garcia Marquez's novelle *En meget gammel herre med kæmpestore vinger*. Der var mange personer i historien, og de talte meget med individuelle stemmer, og lyden var god og tydelig. Laila havde på det tidspunkt lavet et utal af børneudsendelser for DR; hun kunne sit kram,

men i filmkredse var hun temlig ukendt. Filmen var animeret af Mihail Badica – en rumænsk animationskunstner på højt plan.

I 1993 lavede Laila Hodell en kortfilm *Broen*, der ikke handlede om politik (hvad mange troede), men om at finde forbindelsen mellem drøm og virkelighed. En gammel Nisse hjælper til for at få forbindelse mellem de to verdener – en real-verden og en dukkefilmverden. Laila elsker nisser – hun mener, at nissen er en del af den danske folkesjæl, som vi skal prøve at grave frem igen. I foråret 1996 blev Laila færdig med den første danske dukke-spillefilm: *Balladen om Holger Danske* (82 min.). Her er der også en Nisse med; der følger drengen Holger ud i den store verden og slipper ham aldrig. Lige siden Laila for 20 år siden læste Ebbe Reick Kløvedals *Holger Danske* har hun haft lyst til at lave en film om ham og skrevet på manuskriptet, der delvis er baseret på Rolandskvadet, hvori Karl den Store kæmper mod Saracenerne, og Holger Danske er med. Holger bliver bortført, fordi hans kongelige familie ikke vil lade sig kristne og underlægge sig Karl den Stores overformynderi. Først efter 30 år vender han hjem efter mange stærke oplevelser; nu skal han bruge sin baggrund til at hjælpe sit land. Laila har tidligere lavet historien som radiospil over 4 gange à 40 min., men kunne ikke bruge meget af radiolyden i filmen, fordi personerne jo også udtrykker sig med kropssprog (på film), og det ændrer både rytmen og sproget. Laila har

fået synopsstøtte til en udvidelse af den lille Holgers liv, da hun gerne vil lade drengen komme i nærmere kontakt med de gamle nordiske Guder oppe i Ydragsil, så hans baggrund kan blive rigere, når filmen *Balladen om Holger Danske* skal klippes op i afsnit og bruges i TV. Jørgen Vestergaard var medproducent på Laila Hodells film om *Den meget gamle Herre med kæmpestore vinger*.

I 1985 var Mihail Badica (f. 1941) inviteret til Odense Film Festival for at arbejde i workshoppen. Da han længe havde haft vrøvl i Rumænien på grund af sine politiske Clay-Mation film som *Icaros*, tog han chancen og hoppede af, – og det var vores held og især Laila Hodells held, for hun havde længe ledt efter en animator til sin første dukkefilm.

Mihail Badica var vant til at lave sine egne film, men det har han ikke haft megen tid til her i Danmark, for han har været eneanimator på alle Laila Hodells film og har på et tidspunkt også arbejdet for DR.

I 1993 blev han færdig med Clay-Mation-dukkefilm over *Fyrtojet*. Da der er armatur inde under lerlaget på dukkerne, kan man godt vise god vilje og tage hans film med her i en artikel om dukkefilm, men materialet gør dukkerne "grimmere" end andre slags dukker. Der er en verden til forskel mellem Romanas billedskønne dukker og Mihails let klattede figurer. Historien er imidlertid ret morsomt fortalt, og trickene med de tre hunde fungerer fint. Mihail Badica arbejder nu på *Klodshans*.

Søren Tomas (f. 1963) var kun 20 år, da han i 1984 startede på *Valhallas* tegnestue under Jeff Varabs ledelse og oplæring. Efter *Valhalla* var han med til at lave en række *Quarks*-film for Swann-productions. Derefter lavede han en masse reklamefilm, inden DR i 1990 ansatte ham og Peter Hausner til at lave serien om *Thomas og Tim*. For nylig udsendte de to en utrolig vellykket filmatisering af *Mis med de blå øjne*, og nu er Søren Tomas igang med sit første Clay-Mation projekt *Woolfie*, der handler om en ulv, der bliver forelsket i et filmstjerne-får og på trods af sit lave sociale lag, får gjort hende interesseret (planlagt til 25 min.).

Produktionsselskabet Herremagasinet producerede Badicas *Fyrtojet*, da Badica har en naturlig kontrakt til Laila Hodells produktionsselskab Frejas Børn, kom de mange unge fra Institut for visuel Kommunikation på Danmarks Designskole i forbindelse med Laila, der gav dem inspiration og hjælp. Adskillige af disse design-elever har nemlig slået sig sammen i selskabet Hokus Bogus, der har adresse sammen med Herremagasinet, og nu har disse ganske unge kunstnere lavet to små dukkefilm som eksamensopgaver. Martin Schiøler har *Delta Legend* (5 min.) som en slags homage til en afdød jazz-veteran: Charley Patton (1897-1934) fra Florida.

Ud fra et fotografi og en gammel grammofonplade har han genskabt et øjeblik af fortiden. Animationen ved Julie Bille er fornem og stemningen er fin.

Rasmus Guldberg og Tobias Rosenberg Jørgensen har lavet gyseren *Birdbrain* (9 min.) fra 1994, hvor en kvinde får en hjernetransplantation fra en fugl, da den Frankenstein-agtige læge ikke kan finde andre hjerter. Da hun ikke kan styre sin krop med den hjerne, falder hun ned fra taget – SMAT! – mens fuglen med resterne af hendes hjerne filosoferer over livet nu, hvor man da i hvert fald kommer ud at rejse.

Birdbrains første 2 min. er computeranimerede, mens resten er meget sjusket lavet i en noget anarkistisk stil.

Det bliver spændende at se, hvordan de unge vil komme videre, om de vil gide at fortsætte det træls arbejde, det er at lave stopanimeret dukkefilm, – nu når computerne giver så mange nye muligheder.